

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ШЕВЦОВА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 02:050.486:316.77](4)(043.3)

**БІБЛІОТЕКОЗНАВЧІ ЖУРНАЛИ
ПРОВІДНИХ КРАЇН ЄВРОПИ
ЯК КАНАЛ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

27 – соціальні комунікації

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук
із соціальних комунікацій
(доктора філософії)

Харків – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Шемаєва Ганна Василівна,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
Лобузін Катерина Вілентіївна,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
керівник Інституту інформаційних технологій

кандидат наук із соціальних комунікацій
Сошинська Вікторія Євгеніївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри бібліотекознавства та інформології

Захист відбудеться «1» червня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 у Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розіслано «27» квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. А. Маркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розгортання процесів глобалізації, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовили розширення змісту бібліотечно-інформаційної діяльності, що відображається у профільних періодичних виданнях. Висвітлення в публікаціях інноваційного досвіду провідних бібліотек, обговорення науково-теоретичних здобутків у сфері бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства сприяють підвищенню професійної компетенції бібліотечних фахівців; обміну інформацією на національному та міжнародному рівнях про нові ідеї, підходи, теоретичні засади оновлення бібліотечної сфери діяльності та практичні реалізації в умовах динамічного розвитку суспільства. Прагнення активізації професійних комунікацій українських фахівців із зарубіжними колегами щодо впровадження інновацій в інформаційно-бібліотечну діяльність, формування стратегій подальшого розвитку бібліотечної галузі потребують нового погляду на бібліотекознавчі журнали провідних країн як важливий комунікаційний канал.

В умовах інтеграції вітчизняної бібліотечної науки, освіти та практики до європейського інформаційного простору й розширення доступу до профільних видань у цифровому середовищі набувають особливого значення оптимізація професійно-комунікаційного середовища на засадах підвищення ефективності використання фахових журналів провідних країн Європи, систематичне звернення українських бібліотечних фахівців до традиційних та електронних бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн як каналу актуальної наукової і практичної інформації.

Підвищення ролі бібліотек України в європейському інформаційному середовищі гальмує недостатнє представництво бібліотечних фахівців у міжнародних професійних комунікаціях. Тривалий час українські бібліотечні фахівці використовували зарубіжні бібліотекознавчі журнали переважно для запозичення кращого європейського досвіду, а нині прагнуть активної участі в обговоренні актуальних проблем бібліотечної галузі та просуванні власних досягнень на шпальтах кращих періодичних видань Європи для взаємозбагачення, розвитку й підвищення ефективності багатоканальної професійної комунікації. Це актуалізує проблему посилення публікаційної активності українських науковців бібліотечної галузі в європейських бібліотекознавчих журналах через їх вивчення.

Крім того, функціонування широкого спектра традиційних та електронних зарубіжних видань бібліотечно-інформаційного спря-

мування; розгортання можливостей дистанційного доступу до них; закріплення на національному рівні вимог до публікації наукових результатів у виданнях, що індексуються провідними наукометричними базами, зумовлюють нагальність дослідження існуючого потоку європейських бібліотекознавчих журналів з метою виявлення переліків найвпливовіших видань у професійній комунікації.

Теоретичне й практичне значення теми дисертаційної роботи посилюється через відсутність комплексного дослідження європейських бібліотекознавчих журналів як комунікаційного каналу, спрямованого на формування ефективного професійного середовища.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям дослідження відповідає комплексній науково-дослідницькій темі Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури: інноваційні стратегії розвитку» (Державний реєстраційний номер 0109U000512), науковій темі кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи «Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності».

Мета дисертаційного дослідження полягає в оптимізації професійно-комунікаційного середовища на засадах підвищення ефективності використання бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн як одного з пріоритетних комунікаційних каналів.

Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати стан розробленості проблеми дослідження потоку бібліотекознавчої періодики;
- обґрунтувати методологію і методи дисертаційного дослідження;
- визначити фактори впливу бібліотекознавчих журналів на професійну комунікацію;
- виявити особливості тематичної структури потоку провідних європейських журналів бібліотекознавчого профілю;
- з'ясувати ступінь використання бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи українськими фахівцями;
- визначити ядро впливових європейських журналів бібліотекознавчого профілю;
- обґрунтувати критерії ранжування європейських бібліотекознавчих журналів як каналу підвищення ефективності професійної комунікації українських бібліотечних фахівців.

Об'єкт дослідження — потік європейських журналів бібліотечно-інформаційного спрямування.

Предмет дослідження — сучасні бібліотекознавчі журнали провідних країн Європи як важливий канал міжнародної професійної комунікації.

Методологія і методи дослідження визначаються специфікою дисертаційної роботи, ґрунтуються на застосуванні комплексу наукових підходів та методів. Досягненню мети й вирішенню завдань дисертації сприяло застосування основних принципів соціокомунікативного, системного підходів та бібліометричного аналізу. Їх поєднання дозволило визначити місце сучасних бібліотекознавчих журналів у системі професійної комунікації та ядро впливових європейських журналів бібліотекознавчого спрямування, виявити актуальні тематичні напрями в зарубіжному бібліотекознавстві.

На різних етапах дослідження використовувалися відповідні методи, зокрема: джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій з теми дисертації — для визначення стану розробленості наукової проблеми; контент-аналіз — для виокремлення загальних тенденцій і сучасних пріоритетів бібліотечної науки, освіти та практики в провідних європейських країнах; метод цитування — для визначення рівня використання українськими бібліотечними фахівцями зарубіжних профільних журналів; метод порівняльного аналізу — для виявлення спільних та відмінних ознак у тематичному змісті публікацій в українських і зарубіжних виданнях; метод ранжування — для обґрунтування пріоритетних списків журналів бібліотекознавчого профілю провідних країн Європи за їх репутаційними критеріями як каналу розвитку професійної комунікації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням потоку сучасних європейських бібліотекознавчих журналів як базового каналу розширення професійної комунікації українських бібліотечних фахівців.

У дисертаційній роботі *вперше*:

- виявлено високий рівень індексації бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн (Великобританії, Німеччини, Нідерландів, Франції) у наукометричних та інших універсальних і вузькотематичних базах;

- визначено й охарактеризовано ядро бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи стосовно впливу на професійну міжнародну комунікацію: одночасне індексування у Web of Science та Scopus, співавторство, інтернаціоналізація;

- визначено спільні і відмінні тенденції розвитку бібліотекознавства в Україні та провідних європейських країнах через зіставлення проблематики публікацій;

– запропоновано перспективні моделі оптимізації професійної комунікації, основу яких становлять ранжовані списки європейських бібліотекознавчих журналів для активнішого використання європейських видань українськими фахівцями інформаційно-бібліотечної галузі й оприлюднення власних наукових і практичних досягнень в авторитетних бібліотекознавчих журналах провідних країн Європи;

удосконалено:

– методику ранжування бібліотекознавчих журналів, яка є поєднанням комплексу суб'єктивних та об'єктивних критеріїв щодо визначення переліку найвпливовіших видань у професійному середовищі;

набуло подальшого розвитку:

– уявлення про важливе місце європейських бібліотекознавчих журналів у сучасній професійній комунікації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в збагаченні новими науковими даними, пропозиціями щодо їх застосування для підготовки навчально-методичних матеріалів та науково-педагогічних програм у профільних навчальних закладах; удосконалення змісту навчальних дисциплін з бібліотекознавства, інформаційної аналітики, бібліометрії, міжнародного співробітництва, організації та методики науково-дослідної роботи. Зокрема основні положення та висновки дисертації реалізовано в освітньому процесі Харківської державної академії культури, про що свідчить акт про впровадження.

Загалом матеріали дисертаційного дослідження матимуть практичну користь для бібліотечних фахівців стосовно підвищення їх публікаційної активності в європейських бібліотекознавчих журналах та подальшого розвитку професійної комунікації.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто. У спільній публікації з Г. В. Шемаєвою 70 % наукових висновків належать авторів дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки, результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, ХДАК, 2015-2017 рр.), «Бібліотека. Наука. Комунікація» (Київ, НБУВ, 2015 р.), «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, ХДАК, 2015, 2016 рр.), «Вимірювання в бібліотеках: оцінка ефективності та якості роботи» (Харків, ХНУРЕ, 2017 р.), «Візія бібліотеки ВНЗ в контексті розвитку сучасних соціокомунікативних практик» (Миколаїв, НУК, 2017 р.).

Публікації. Основні наукові результати і висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 14 публікаціях. Серед них у наукових фахових виданнях — 6 статей, одна опублікована в зарубіжному виданні (Чехія), 8 — тези доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури з 282 найменувань (31 стор.), 5 додатків (15 стор.). Загальний обсяг дисертації — 219 стор. Основний текст викладено на 161 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет, наведено дані про зв'язок роботи з науковими темами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертації, публікації автора.

У **першому розділі «Теоретичні засади дослідження зарубіжної бібліотекознавчої періодики»**, який складається з двох підрозділів, досліджено стан наукової розробки проблеми, визначено теоретичну базу та методи дослідження.

Грунтовний аналіз публікацій з тематики дисертаційної роботи дозволив з'ясувати, що в контексті розроблення досліджуваної проблеми особливого значення набули ідеї та соціокомунікаційні концепції таких відомих учених, як: В. О. Ільганаєва, В. В. Різун, А. В. Соколов, О. М. Холод та інші.

Теоретичне підґрунтя вивчення європейських бібліотекознавчих журналів як каналу професійної комунікації становлять праці українських бібліотекознавців О. В. Воскобойнікової-Гузєвої, О. М. Кобелева, Є. О. Копанєвої, К. В. Лобузінної, С. М. Масловської, С. А. Назаровця, О. В. Пастушенка, В. Є. Сошинської, Г. В. Шемаєвої, Т. О. Ярошенко та ін. фахівців.

Значний вплив на досягнення мети дисертаційної роботи здійснили наукові розробки зарубіжних дослідників, в яких одне з пріоритетних місць відведене періодиці бібліотекознавчого профілю. Серед них — К. Блесинджер, Л. Борнман, Е. Гарфільд, М. Далтон, Х. Девіс, Д. Кооль, В. Ларів'єр, Л. Лейдесдорф, П. Лінде, Ж. Лозано, Л. Міндели, Й. Ніколайсен, Ж. Ніксон, С. Сін, Дж. Шира.

Констатовано, що в зарубіжному бібліотекознавстві посилюється увага до бібліометричних досліджень професійних видань: вивчення ступеня відображення журналів бібліотечно-інформаційного спряму-

вання в провідних міжнародних наукометричних базах; характеристика окремих бібліотекознавчих журналів; аналіз цитування авторів у відкритому доступі; взаємозв'язок цитування з імпаکت-фактором журналів; ранжування видань національного та міжнародного рівнів бібліотекознавцями США, Австралії, Індії на засадах експертної оцінки. Останнім часом у зарубіжному бібліотекознавстві спостерігається застосування бібліометричних методів для вивчення ефективності співробітництва через спільні публікації.

Виявлено, що в дослідженнях зарубіжних авторів зосереджена увага на виданнях бібліотечно-інформаційного спрямування національного та міжнародного рівнів, які видаються у США, Африці, Індії. Європейським журналам бібліотекознавчого спрямування, їх ролі і значенню в професійній комунікації приділяється недостатньо уваги. Такий стан підтверджує необхідність та актуальність ґрунтовного вивчення бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи як важливого каналу професійної комунікації.

Обґрунтовано доцільність поєднання соціокомунікативного та системного підходів із бібліометричними методами з метою визначення місця бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн у сучасній професійній комунікації в умовах інтеграції українських бібліотек, бібліотечної науки і освіти до європейського інформаційного простору. Доведено, що використання бібліометричних методів дозволяє підтвердити наявність комунікації в межах бібліотечної галузі та виявити взаємозв'язки бібліотекознавства з іншими дисциплінами.

На основі застосування пізнавальних можливостей загальнонаукових підходів і спеціальних методів дослідження доведено об'єктивну необхідність оптимізації професійної комунікації через використання авторитетних профільних видань європейських країн. Їх зміст відображає основні тенденції в розвитку бібліотечної науки і бібліотеки як соціокомунікаційного інституту. Комунікаційний аспект бібліотекознавчих журналів на рівні цитувань, інституціонального, національного й міжнародного співавторства забезпечує транспортування ідей, досвіду, інформації та знань.

У другому розділі «**Особливості структури потоку європейських бібліотекознавчих журналів**», який складається з трьох підрозділів, розкрито вплив бібліотекознавчих журналів на розвиток професійної комунікації, охарактеризовано тематичну структуру потоку бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи, з'ясовано стан цитованості профільних зарубіжних видань українськими бібліотечними фахівцями.

Визначено систему внутрішніх і зовнішніх факторів впливу бібліотекознавчих видань на розвиток професійної комунікації. Акцентовано увагу на таких аспектах: індексація журналів у наукометричних базах, їх імпаکت-фактор, інтернаціоналізація журналів, співробітництво через співавторство.

Виявлено друковані й електронні бібліотекознавчі журнали європейських країн, їх кількість та назви, що індексувалися у наукометричних базах Web of Science та Scopus протягом 2010-2015 рр. Більшість із них видаються у Великобританії (Scopus — 58/63, Web of Science — 20/30), Нідерландах (Scopus — 9/10, Web of Science — 5/6), Німеччині (Scopus — 8/10, Web of Science — 3/4), Франції (Scopus — 2/4). Зазначено, що видання цих країн посідають одне з провідних місць у професійній комунікації. Це зумовлено давніми традиціями бібліотечної справи саме в цих країнах, динамічним розвитком їх бібліотечних установ.

Констатовано, що європейські журнали бібліотекознавчого профілю одночасно індексуються в багатьох наукометричних системах: від 3 до 60 універсальних і вузькотематичних баз, що створює умови для розширення й поглиблення професійної комунікації. Загалом їх показники впливу коливаються від 0 до 2,892 (імпакт-фактор), 1,967 (індекс SJR) та 4,22 (метрики CiteScore). Найвищий показник впливу мають видання міжнародного рівня, в яких порушуються актуальні проблеми інформаційно-бібліотечної діяльності, розкриваються досягнення конкретних бібліотечних об'єднань, визначаються пріоритети бібліотечної галузі.

Обґрунтовано, що потужним фактором розвитку професійної комунікації є тенденція зростання міжнародного співробітництва на основі співавторства. Виявлено, що в 50% проаналізованих журналів авторами однієї статті є фахівці з різних країн. Публікації в співавторстві в журналах, що видаються в Німеччині та Нідерландах, сягають 20%, а спільні публікації представників європейських країн у журналах міжнародного значення Великобританії становлять 48%. Розширення географічних меж співробітництва має чітко виражену тенденцію до зростання й свідчить про підвищення ступеня комунікаційної взаємодії фахівців різних наукових напрямів бібліотечної галузі. Проте публікацій за участі українських фахівців у виданнях провідних європейських країн не було виявлено.

З'ясовано особливості тематичної структури потоку профільних видань Великобританії, Німеччини, Нідерландів та Франції, які одночасно індексуються в провідних наукометричних базах Web Science та Scopus. На основі контент-аналізу змісту журналів визначено такі тема-

тичні групи: цифрова інформація (цифрове збереження й архівування, постачання і використання, обмін цифровою інформацією); управління бібліотекою та інформацією (управління кадрами, фінансами, знаннями й інноваціями, краудсорсинг, аутсорсинг); інформаційно-комунікаційні технології (відкритий доступ, безпека та захист даних, інформаційні платформи, інтерфейси та програми, технології для користувачів з обмеженими можливостями, мобільні додатки); комунікаційні зв'язки бібліотек з музеями й архівами, іншими документно-комунікаційними структурами (види і форми співробітництва, комунікаційні стратегії, партнерські проекти, економічні, соціальні, етичні аспекти в процесі взаємодії, наукова комунікація, взаємодія в соціальних мережах); історичні аспекти бібліотечної, архівної та видавничої справи. В тематичній структурі проаналізованих 266 статей у бібліотекознавчих журналах провідних європейських країн виявлено такі пріоритетні теми: бібліотечна соціологія — 33, інформаційна етика — 32, відкритий доступ — 24, бібліометрія — 22, цифрова безпека — 21, бібліотечна професія та освіта — 19, авторське право — 18, поведінка користувача — 17, читання (зокрема заохочення до читання) — 15, соціокультурні аспекти бібліотечної діяльності — 14, збереження культурної спадщини — 12, соціальне спілкування — 11.

Здійснено бібліометричний моніторинг пристатейних списків використаної літератури в статтях п'яти видань України: «Бібліотечний вісник», «Вісник Харківської державної академії культури», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Бібліотечна планета» протягом 2010-2015 рр. Зазначено, що до редакційних колегій українських видань залучено провідних фахівців із Литви, Польщі, Німеччини, Данії, США, Росії, Білорусі, що сприяє підвищенню рівня професійної комунікації українських бібліотечних фахівців із колегами з інших країн.

Виявлено назви і кількість процитованих українськими фахівцями зарубіжних журналів із різних країн світу: США, Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Індії, Канади, Іспанії, Ірану, Тайваню, Австралії, Грузії, Туреччини, Франції, Швеції, Бразилії, виокремлено серед них назви видань європейських країн. З'ясовано, що українські фахівці протягом 2010-2015 рр. звернулися до 44 назв журналів Великобританії, 14 — Нідерландів, 9 — Німеччини, 5 — Польщі, 3 — Іспанії та по 1 назві видань Франції, Швеції, Грузії. Найбільша кількість звернень українських авторів до європейських журналів зафіксована в журналі «Бібліотечний вісник». Загалом використання українськими бібліотечними фахівцями європейських бібліотекознавчих журналів че-

рез їх цитування становить 4,6 % порівняно із загальною кількістю процитованих періодичних видань. Цитувань українських авторів зарубіжними фахівцями в європейських журналах узагалі не виявлено. Такий стан свідчить про необхідність оптимізації професійної комунікації.

У результаті порівняння тематичної структури потоку європейських журналів бібліотекознавчого спрямування та п'яти провідних українських видань виявлено подібність проблематики, але в зарубіжних публікаціях переважають проблеми, пов'язані з бібліометричним аналізом бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема фахових періодичних видань як наукового потенціалу бібліотекознавства; бібліотечною соціологією; реалізацією міжнародних освітніх і практичних проектів та програм; психоаналітикою як інструментальним комплексом відстоювання бібліотеками своїх позицій в суспільстві, інформатикою. В українському бібліотекознавстві найактуальнішими тематичними напрямками є : функціонування та розвиток бібліотек у цифровому просторі; інформаційно-бібліотечні технології, бібліотечна професія та освіта.

У третьому розділі **«Комунікаційний потенціал європейських бібліотекознавчих журналів»**, який складається з двох підрозділів, охарактеризовано профільні журнали відкритого доступу як пріоритетну модель для використання українськими фахівцями й обґрунтовано методологію ранжування бібліотекознавчих журналів як засобу підвищення ефективності професійної комунікації.

Охарактеризовано національну політику відкритого доступу європейських країн, що вирізняється підтримкою тенденцій «золотого» шляху, яка є комерційною моделлю видавництва й полягає у високій оплаті автором за свою публікацію, до якої надається безоплатний доступ користувачам практично одночасно з виданням номера, або «зеленого» шляху, особливістю якого є самостійне депонування авторами чи самоархівування публікацій в інституціональних репозитаріях чи предметних електронних архівах зі збереженням авторського права або за умови ліцензії Creative Commons. У Великобританії підтримуються обидві стратегії, але перевага надається моделям «золотого шляху» відкритого доступу та моделі «блакитного шляху», яка ґрунтується на архівуванні остаточної версії видання після рецензування. У Нідерландах видавці бібліотекознавчих журналів підтримують модель «зеленого шляху». У Німеччині узаконено право вторинної публікації у відкритих повнотекстових базах даних.

Загалом до аналізу було залучено 540 журналів, що видаються у сфері бібліотекознавства та інформатики, серед яких станом на кінець 2015 р. розміщено у відкритому доступі 123 назви, з них індексувалося

у наукометричній базі Scopus 6 назв журналів, які публікуються у Великобританії; 4 — у Німеччині; 2 — у Нідерландах та 2 — у Франції. Найвні у відкритому доступі видання Іспанії (10), Італії (4) та інших країн. Загалом у 2017 р. Директорія відкритого доступу (DOAJ) поповнилася 25 бібліотекознавчими виданнями, серед яких — 1 український журнал — «Вісник Одеського національного університету: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство», який серед українських видань бібліотекознавчого профілю індексується найбільшою кількістю міжнародних баз.

З'ясовано, що у відкритому доступі поширена багатомовність: бібліотекознавчі англomовні журнали становлять 62,6%, іспанською мовою — 12,6%, португальською — 8,2%, французькою — 6,0%, німецькою — 3,8%, італійською — 3,3%.

Доведено необхідність підвищення активності використання українськими фахівцями впливових бібліотекознавчих журналів відкритого доступу, зокрема тих, що індексуються провідними наукометричними базами та обґрунтовано доцільність розміщення профільних фахових видань України у відкритому доступі для просування результатів досліджень та практичних досягнень українських бібліотекознавців у міжнародне комунікаційне середовище на основі різних моделей архівування публікацій та комерційних відносин між видавцями та авторами.

Акцентовано на важливому значенні ранжування бібліотекознавчих журналів для формування ефективної системи професійних комунікацій, яке вможливить виявлення переліків найвпливовіших видань у професійному середовищі, сприятиме уникненню публікації наукових та практичних результатів у фейкових та сумнівних журналах відкритого доступу (*predatory open access journals*).

Зазначено, що в зарубіжному бібліотекознавстві активізуються підходи і пошуки нових методів ранжування профільних видань, зокрема у зв'язку з розвитком моделей відкритого доступу до публікацій, збільшенням кількості назв у різних країнах, посиленням вимог до підготовки статті. Підкреслено, що широковідомими в професійному бібліотечному середовищі є визначення рейтингів бібліотекознавчих журналів американськими дослідниками на основі суб'єктивних критеріїв, зокрема опитування двох груп фахівців: деканів освітніх установ, що мають акредитовані програми; директорів публічних і наукових бібліотек, в яких публікація співробітників у професійному виданні має важливе значення для кар'єрного зростання.

Запропоновано для ранжування бібліотекознавчої періодики провідних європейських країн використовувати комплекс суб'єктивних та

об'єктивних критеріїв, з урахуванням, по-перше, рівня індексування в наукометричних базах, сервісу видання, цінової політики; по-друге — доступності видання, тематичної спрямованості, рівня цитування публікацій; по-третє — престижності видання, яка залежить від імпаکت-фактора журналу, публікацій у співавторстві на міжнародному рівні, інтернаціоналізації видання; по-четверте — оперативності публікації, наявності ризиків стосовно відмови в опублікуванні статті, якості рецензування. На основі зазначених критеріїв визначено ранжовані переліки бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи, які формують перспективні моделі: для використання українськими фахівцями; опублікування власних досліджень та досвіду; інтеграції українських бібліотекознавчих видань до європейського комунікаційного середовища. До найвпливовіших видань віднесено ті бібліотекознавчі журнали, які, поряд з представленням у Scopus та Web of Science, індексуються у найбільшій кількості наукометричних та інших баз.

Зазначено, що постійного рейтингу журналів не може бути. Зміна пріоритетів у бібліотечній діяльності, в системі поширення та доступу зумовлює необхідність періодичного перегляду ранжованих списків.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження мету дисертації досягнуто, всі завдання вирішено, що дозволило дійти основних наукових висновків:

1. У зв'язку з інтеграцією української бібліотечної науки, освіти та бібліотечної практики до європейського професійного середовища актуалізується необхідність оптимізації професійних комунікацій українських фахівців через підвищення ефективності використання бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи.

Теоретичною базою дисертаційної роботи є наукові концепції та теорії книгознавства, бібліотекознавства, соціальних комунікацій, викладені в працях українських та зарубіжних учених, а також результати досліджень відомих вітчизняних дослідників, котрі робили акцент на вивченні національної бібліотекознавчої періодики. Значний науковий доробок з означеної проблематики становлять праці зарубіжних дослідників. Виокремлено чотири групи публікацій: перша група — праці авторів, в яких подаються результати бібліометричного аналізу журналів інформаційно-бібліотечного профілю, що індексуються в провідних міжнародних наукометричних та бібліографічних базах; друга група поєднує вивчення тематичної структури окремих бібліотекознавчих журналів; у третій групі об'єднано дослідження бібліотекознавчих журналів у відкритому доступі; четверту складають публікації, пов'язані з

проблемами і напрямками визначення ядерних журналів, обґрунтуванням їх конкретних списків для різних категорій фахівців у різних країнах.

Загалом дослідження зосереджуються на виданнях національного та міжнародного рівнів здебільшого країн Америки, Африки, Азії. Європейські видання бібліотекознавчого спрямування аналізуються фрагментарно, що дозволяє констатувати недостатність їх комплексного дослідження та доцільність вивчення як каналу підвищення ефективності професійної комунікації між українськими та європейськими бібліотечними фахівцями.

2. Методологічне підґрунтя для ґрунтовного вивчення бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн як каналу оптимізації професійної комунікації українських фахівців із зарубіжними колегами становить комплекс наукових підходів та методів дослідження. Застосування соціокомунікативного, системного підходів та бібліометричного аналізу в поєднанні з такими методами як джерелознавчий пошук, аналіз профільних публікацій, контент-аналіз, порівняння, ранжування дозволило цілісно охарактеризувати бібліотекознавчі журнали, що видаються у Великобританії, Німеччині, Нідерландах, Франції з точки зору їх впливу на підвищення ефективності професійної комунікації; визначити основні тенденції та пріоритети розвитку бібліотечної сфери в європейських країнах; реалізувати бачення бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн як важливого комунікаційного каналу в професійному середовищі; обґрунтувати перспективні моделі підвищення ефективності використання зарубіжних журналів бібліотекознавчого спрямування українськими фахівцями.

3. Вплив журнального видання на підвищення рівня професійної комунікації українських бібліотечних фахівців з європейськими колегами залежить від комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів. Серед них: доступність, відповідність потребам практики, економічна політика видавництва, когнітивна динаміка розвитку бібліотечної галузі. Найважливішими є фактори, пов'язані з: індексуванням бібліотекознавчих журналів у міжнародних наукометричних базах, що створює умови для розширення й поглиблення професійної комунікації у світовому та європейському бібліотечному співтоваристві; інтернаціоналізацією бібліотекознавчих журналів, що впливає на посилення міжнародного співробітництва; співавторством між дослідниками, котрі працюють у різних організаціях, країнах, що сприятиме формуванню багатосторонньої професійної комунікації; організацією доступу до електронних

версій видань, що активізуватиме обмін інформацією в бібліотечному середовищі.

4. Особливості тематичної структури проаналізованого потоку бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн відбивають результати досліджень від історії розвитку бібліотек різних типів і видів до їх електронних технологій та комунікацій, інформаційних ресурсів і сервісів, менеджменту, збереження культурної спадщини в цифровому просторі та бібліотечної взаємодії на системному й міжсистемному рівнях. Спостерігається просування бібліотекознавчої тематики в журнали документного та інформаційного спрямування і навпаки, експорт/імпорт між якими здійснюється за такими напрямками: комунікації; комп'ютерні науки, інформаційні системи; менеджмент; соціальні інтеракції, бібліотеки у соціальних мережах; метричні дослідження, популяризація бібліотечної професії; зміни в інформаційній поведінці користувачів бібліотек і глобальних мереж.

Набувають поширення тематичні журнали, зокрема пов'язані з висвітленням проблем функціонування і розвитку цифрової інформації, інформаційно-комунікаційних технологій, бібліотечного менеджменту, електронних бібліотек: «Library Hi Tech», «Program: Electronic Library and Information System», «Library Management», «Electronic library».

5. Ступінь використання бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи українськими науковцями та практиками визначено на основі перегляду посилань до публікацій у таких українських професійних виданнях: «Вісник Книжкової палати», «Вісник Харківської державної академії культури», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета». З'ясовано, що загалом українські фахівці використовують бібліотечні журнали різних країн. Упродовж п'яти років (2010–2015), окрім українських та російських, вони звернулися до публікацій професійних журналів США (63), Великобританії (33), Нідерландів (13), Німеччини (8), Індії (4), Іспанії та Польщі (3), Канади, Тайваню й Австралії (2), Грузії та Ірану (1) та ін. Найчастіше цитуються бібліотекознавчі журнали міжнародного рівня. Але їх використання порівняно з цитуванням публікацій українських та російських журналів становить від 0,1 % до 9,2 %, що свідчить про недостатній рівень професійної комунікації через журнали українських бібліотечних фахівців з дослідниками інших країн.

6. У професійній комунікації бібліотечних фахівців зростає кількість бібліотекознавчих журналів відкритого доступу. Найбільш відкритими серед них є видання Великобританії, Нідерландів, Німеччини, а також Іспанії, Італії. Обґрунтовано ядро впливових бібліотекознавчих жур-

налів відкритого доступу, які індексуються провідними наукометричними базами та належать до різних моделей: за загальними тенденціями: «золотий» та «зелений» шлях; за політикою архівування: «жовта» (архівування препринтів до рецензування), «зелена» (архівування препринтів і постпринтів), «блакитна» (архівування остаточної версії після рецензування) моделі; за комерціалізацією відносин: «зелений доступ», фінансування публікацій фондами, оплата публікацій авторами або організаціями, корпоративні моделі; за інтелектуальною власністю: право копірайт, право повторного використання, право автора на розміщення статті до публікації.

7. Ранжування європейських бібліотекознавчих журналів має важливе значення для підвищення ефективності професійної комунікації українських бібліотечних фахівців: з одного боку, впливає на обрання видання для опублікування власних досягнень, з іншого — сприяє вивченню пріоритетних тенденцій у зарубіжному бібліотекознавстві.

Для визначення ранжованих списків бібліотекознавчих журналів провідних європейських країн запропоновано поєднання об'єктивних та суб'єктивних критеріїв: система поширення журналу, читацька аудиторія, престижність, вимоги до публікації, експертна оцінка. На їх основі визначено ранжовані списки журналів бібліотекознавчого спрямування провідних європейських країн. Найвищий ранг — це журнали, що одночасно індексуються в міжнародних наукометричних базах Web of Science та Scopus й мають високий рівень відображення в інших базах з урахуванням їх імпаکت-фактора. Другий ранг становлять видання, які включені до Scopus й поширюються на засадах передплати. До третього віднесено європейські журнали, що користуються попитом серед українських бібліотечних фахівців. Четвертий — це журнали відкритого доступу бібліотекознавчої спрямованості міжнародного та національного рівнів, універсального змісту та певної тематичної спрямованості.

8. Основою перспективних моделей оптимізації професійної комунікації українських фахівців є визначені ранжовані переліки європейських бібліотекознавчих журналів. Модель підвищення ефективності використання європейських видань українськими фахівцями інформаційно-бібліотечної галузі ґрунтується на третьому і четвертому списках, перевагами яких є доступність для ознайомлення у відкритому доступі. Інша модель спрямована на розвиток публікаційної активності українських учених і практиків. Вона базується на перших двох ранжованих переліках журналів, які лідирують у професійній комунікації й публікують статті на безоплатній основі за умови їх відповідності вимогам. Розміщення статей українських авторів у європейських журна-

лах бібліотекознавчого спрямування різних рангів сприятиме формуванню багаторівневої комунікації професіоналів.

Проведене дослідження не вичерпує повністю порушеної проблеми оптимізації професійно-комунікаційного середовища на засадах підвищення ефективності використання зарубіжних бібліотечно-інформаційних журналів. Доцільними й актуальними є подальші наукові студії з вивчення міжнародної професійної комунікації на основі співавторства українських бібліотечних фахівців із зарубіжними колегами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Шевцова Ю. О. LIS Journals in the Process of Professional Communication / Г. В. Шемаєва, Ю. О. Шевцова // Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук. пр. — 2015. — Вип. 47. — С. 62–71.
2. Шевцова Ю. О. Аналіз зарубіжних бібліотечних журналів як важливого каналу професійної комунікації / Ю. О. Шевцова // Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук. пр. — 2016. — Вип. 50. — С. 147–154.
3. Шевцова Ю. О. Аналіз зарубіжних бібліотечних журналів, які індексуються в наукометричних БД / Ю. О. Шевцова // Молодий вчений. — 2016. — Вип. 11. — С. 165–168.
4. Шевцова Ю. О. Цитування зарубіжних бібліотечних журналів українськими фахівцями / Ю. О. Шевцова // Наук. пр. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2017. — Вип. 47. — С. 245–253.
5. Шевцова Ю. О. Тематичний зміст бібліотекознавчої періодики європейських країн / Ю. О. Шевцова // Молодий вчений. — 2017. — Вип. 9. — С. 150–154.
6. Shevtsova Yu. The usage of foreign LIS journals by Ukrainian LIS specialists and scientists / Yu. Shevtsova // Paradigmata poznani. — 2017. — 1. — P. 128–134.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію результатів дослідження:

7. Шевцова Ю. О. Бібліотечна періодика провідних країн Європи як канал професійної комунікації // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених 22-23 квітня 2015 р., м. Харків. — Харків : ХДАК, 2015. — С. 204.
8. Шевцова Ю. О. Характеристика зарубіжних професійних видань наукової комунікації бібліотечних фахівців // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф., 6-8 жовтня 2015 р., м. Київ. — Київ : НБУВ, 2015. — С. 131–133.

9. Шевцова Ю. О. Бібліотечний журнал як провідний канал розвитку професійних комунікацій // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф.*, 26-27 листопада 2015 р., м. Харків. — Харків : ХДАК, 2015. — С. 144–145.

10. Шевцова Ю. О. Бібліотечні професійні зарубіжні журнали. Аналіз наявності у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка // *Культурологія та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених 21-22 квітня 2016 р.*, м. Харків. — Харків : ХДАК, 2016. — С. 311–312.

11. Шевцова Ю. О. Професійна комунікація в зарубіжних бібліотечно-інформаційних журналах відкритого доступу // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф.*, 24-25 листопада 2016 р., м. Харків. — Харків : ХДАК, 2016. — С. 128–129.

12. Шевцова Ю. О. Бібліометричний аналіз періодики бібліотечного профілю: зарубіжний досвід // *Вимірювання в бібліотеках: оцінка ефективності та якості роботи: матеріали і-конференції, 6-10 червня 2017 р.*, м. Харків, ХНУРЕ. — <http://openarchive.nure/bitstream/document/3739/3/>.

13. Шевцова Ю. О. Використання зарубіжної бібліотечної періодики українськими фахівцями // *Візія бібліотеки ВНЗ в контексті розвитку сучасних соціокомунікаційних концепцій : матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, 27-28 квітня 2017 р., м. Миколаїв. — Миколаїв, НУК, 2017. — С. 139–143.

14. Шевцова Ю. О. Зарубіжні бібліотекознавчі журнали як канал професійної комунікації // *Культурологія та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених 20-21 квітня 2017 р.*, м. Харків. — Харків : ХДАК, 2017. — С. 238–239.

АНОТАЦІЯ

Шевцова Ю. О. Бібліотекознавчі журнали провідних країн Європи як канал професійної комунікації. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2018.

Дисертацію присвячено визначенню напрямів оптимізації професійно-комунікаційного середовища бібліотечних фахівців на засадах підвищення ефективності використання фахових журналів про-

відних країн Європи. Проаналізовано стан розробленості проблеми; визначено теоретичні засади та методи дослідження; охарактеризовано систему факторів впливу бібліотекознавчих журналів на професійну комунікацію; виявлено особливості тематичної структури потоку провідних європейських журналів бібліотекознавчого профілю; з'ясовано ступінь використання бібліотекознавчих журналів провідних країн Європи українськими фахівцями; визначено ядро європейських впливових журналів бібліотекознавчого профілю; обґрунтовано критерії ранжування європейських бібліотекознавчих журналів як ефективного засобу професійної комунікації українських бібліотечних фахівців; запропоновано перспективні моделі використання зарубіжних видань українськими фахівцями інформаційно-бібліотечної галузі.

Ключові слова: бібліотекознавчі журнали, професійна комунікація, наукометричні БД, цитування, співавторство, контент-аналіз, тематика бібліотекознавчих журналів, відкритий доступ, ранжування.

АННОТАЦИЯ

Шевцова Ю. А. Библиотекведческие журналы ведущих стран Европы как канал профессиональной коммуникации. — Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 — книговедение, библиотековедение, библиографоведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2018.

Диссертация посвящена определению направлений оптимизации профессионально-коммуникационной среды библиотечных специалистов на основе повышения эффективности использования профессиональных журналов ведущих стран Европы. Проанализировано состояние разработанности проблемы; определены теоретические основы и методы исследования; охарактеризована система факторов влияния библиотековедческих журналов на профессиональную коммуникацию; выявлены особенности тематической структуры потока ведущих европейских журналов библиотековедческого профиля; выяснена степень использования библиотековедческих журналов ведущих стран Европы украинскими специалистами; определено ядро европейских журналов библиотековедческого профиля; обоснованы критерии ранжирования европейских библиотековедческих журналов как эффективного средства профессиональной коммуникации украинских библиотечных специалистов; предложены перспективные модели использования зарубежных изданий украинскими специалистами информационно-библиотечной отрасли.

Ключевые слова: библиотековедческие журналы, профессиональная коммуникация, наукометрические БД, цитирование, соавторство, контент-анализ, тематика библиотековедческих журналов, открытый доступ, ранжирование.

ABSTRACT

Shevtsova Y. O. Library and Information Science Journals of European countries as a channel of professional communication. — Qualifying scientific work. Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Social Communications (doctor of philosophy), speciality field — 27.00.03 — Book Science, Library Science, Bibliography — Kharkiv State Academy of Culture, — Kharkiv, 2018.

The thesis focuses on identification the ways of enhancing professional communication of Library and Information Science specialists by increasing usage efficiency of European Library and Information Science journals. The state of development of the research topic has been analyzed, the theoretical principles and the methodology of the research have been determined, the system of impact factors of Library and Information Science journals that influences professional communication has been identified; the thematic focus of the leading European Library and Information Science journals has been revealed; the level of usage of foreign Library and Information Science journals by Ukrainian Library and Information Science specialists has been established; the core of European Library and Information Science journals has been decided; the criteria of ranking of European Library and Information Science journals as an effective means of professional communication of Ukrainian Library and Information Science specialists have been substantiated.

The titles and the number of European Library and Information Science journals indexed in Web Science and Scopus databases in the period of 2010-2015 have been identified by means of bibliometric analysis. It has been stated that the most quantity of the studied journals is published in the following countries: the UK (Scopus — 58/63, Web of Science — 20/30), the Netherlands (Scopus — 9/10, Web of Science — 5/6), Germany (Scopus — 8/10, Web of Science — 3/4) and France (Scopus — 2/4). It has been established that Library and Information Science journal are indexed in many scientometric systems simultaneously. Usually they are indexed in and abstracted by from 3 up to 60 general or specific databases.

The following key topics of European Library and Information Science journals indexed in Web Science and Scopus databases have been classified: the combination of modern library issues to the development of information

and communication technologies and their use in library practice, digital information; the usage of modern methods of Library and Information management; the extension of communication ties between libraries, museums, archives and other structures; the research of historical aspects of Library Science.

It was found out by means of bibliometric monitoring of the reference lists in 5 Ukrainian Library and Information Science journals: *Bibliotechnyi visnyk*, *Visnyk KhDAK*, *Visnyk knyzhkovoï palaty*, *Bibliotekoznavstvo*. *Dokumentoznavstvo*. *Informolohiia* and *Bibliotechna Planeta* within the period of 2010-2015 that the level of professional communication of Ukrainian Library and Information Science specialists through citations of foreign Library and Information Science publications varies from 0.1% to 9.2%.

The similarity of key topics has been revealed while comparing the subject content of European Library and Information Science journals and five leading Ukrainian Library and Information Science journals. It has also been stated that the topics related to the use of information, library sociology and the implementation of international educational and practical projects and programs are the main topics in the studied foreign Library and Information Science journals.

540 Library and Information Science journals overall have been analysed and 123 of them are open access journals, where 6 open access journals are published in the UK, 4 open access journals are published in Germany, 2 open access journals are published in the Netherlands and 2 open access journals are published in France and which are indexed in Scopus database.

The necessity of increasing the usage of foreign core open access Library and information Science journals by Ukrainian Library and Information Science specialists has been proved. The advantages of publishing Ukrainian Library and Information Science journals in open access in order to promote research results and practical achievements have been explained.

The importance of ranking Library and Information Science journals for the formation of an effective system of professional communications has been noted. The aplyment of set of criteria, such as: infrastructure, readership, prestige and publication requirements to rank Library and Information Science journals has been offered.

Keywords: Library and Information Science journals, professional communication, scientometric databases, impact factors, citation, co-authorship, content analysis, subject of Library and Information Science journals, open access, rankings.

Підписано до друку _____.2018 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. №

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4